

MAREK MARCZEWSKI

FORMACJA DIAKONÓW STAŁYCH

Każdy z ostatnio wydanych dokumentów poświęconych diakonatowi stałemu¹ bardzo szeroko omawia zagadnienie formacji. Nie określa jednak, co rozumie przez ten termin. Dlatego wydaje się koniecznym, by opisać w jednym przynajmniej zdaniu znaczenie terminu, który dla nas okazuje się podstawowym.

Przez „formację” rozumieć będziemy wywieranie trwałych wpływów przez jedną osobę, grupę, instytucję na osobowość innego człowieka w tym celu, by przyjęte wartości, normy, treści, zasady życia społecznego zostały uznane za własne, zostały przez tego człowieka niejako „uwewnętrznione”²

MAREK MARCZEWSKI – dr teologii pastoralnej; adres do korespondencji: ul. Turkusowa 3 m. 48, 20-572 Lublin; tel./fax (0-81) 526-51-59.

¹ Kongregacja Edukacji Katolickiej, Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych; Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*. Libreria Editrice Vaticana 1998 s. 12 (dalej cyt. w tym oprac.: *Wytyczne* oraz *Dyrektorium*).

² Formacja to „wywieranie trwałych wpływów przez jedną osobę, grupę, instytucję na osobowość innego człowieka w celu ukształtowania w nim (zgodnie z odpowiednim modelem) psychicznych struktur poznawczo-oceniających z internalizacją systemu przekonań i systemu wartości oraz wy wpływających z nich umiejętnych działań w określonym kierunku” (Z. Chlewiński. *Formacja*. EK V 389).

K. Wojtyła (*U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II*. Wyd. 2. Kraków 1988) przez formację rozumie „wypracowanie, zdobywanie dojrzałości właściwej dla każdego z powołań w Kościele” (s. 296). Tak rozumiane kształtowanie dojrzałej osobowości charakteryzuje wychowanie rodzinne i szkolne. Leży u podstaw duszpasterstwa, kształcenia, socjalizacji, psychoterapii, dynamiki grupowej, a także działań politycznych. Swym wpływem obejmuje całość kształtu osobowości człowieka, jak i szczególne sfery psychiki ludzkiej (umysłu, sumienia, religijności). Prowadzi do „wytworzenia odpowiedniego stylu życia”, na który ma także wpływ przyjęcie określonych ról społecznych i zawodowych. W związku z tym mówi się o formacji kapłańskiej, zakonnej, katechetów i laikatu, a także formacji ekumenicznej, pastoralnej i liturgicznej (zob.: L. Górka. *Formacja ekumeniczna*. EK V 389-390;

Zanim przejdziemy do przedstawienia tematu należy jeszcze zwrócić uwagę na rozmaite wyróżniki (wyznaczniki) formacji, które występują w obu wymienionych dokumentach. Mówi się więc o **formacji początkowej i stałej**³, **historii programów**⁴ formacyjnych i samym **programie**⁵, **modelach**⁶, **czasie**⁷, **miejscu**⁸ i **wymiarach**⁹, formacji żon i dzieci diakonów stałych¹⁰ oraz **wspólnot**¹¹, z których pochodzą.

Zwraca się także uwagę na **osoby odpowiedzialne za formację**¹², **wspólnotę formacji**¹³, którą stanowi już to grupa aspirantów i kandydatów do diakonatu stałego, już to wspólnoty, z których się oni wywodzą, a więc rodziny, małżeństwa, parafie, stowarzyszenia kościelne. Wskazuje się wreszcie na czynniki warunkujące **skuteczność**¹⁴ i **podstawowe założenia formacji**¹⁵

Treść tego opracowania pragniemy ująć w następujące punkty, by zapanować nad wielością zagadnień oraz zyskać konieczną przejrzystość wykładu.

Najpierw zajmiemy się (I) historią programów formacyjnych, następnie (II) wymiarami programu formacyjnego, (III) modelami i programem formacji, (IV) miejscem i osobami, którym zlecono formację, a także (V) osobami, które – prócz diakonów stałych – mają uczestniczyć w procesie formacji. Na koniec skupimy swą uwagę na przedmiocie tego opracowania, a więc (VI) formacji (1) ludzkiej, (2) duchowej, (3) doktrynalnej (in-

S. K u l p a c z y ń s k i. *Formacja katechetów*. Tamże kol. 390-391; R. K a m i ń s k i. *Formacja pastoralna*. Tamże kol. 391-392).

³ Wytyczne 84; *Dyrektorium* 67, 2: „Formacja stała jest niezbędnym wymogiem stanowiącym kontynuację formacji początkowej”

Wytluszczenia druku, których zadaniem jest podkreślenie ważności wyrazów lub zdań, pochodzą od autora niniejszego opracowania.

⁴ Tamże 1-2.

⁵ Wytyczne 14; 40-48.

⁶ Tamże 51, 2.

⁷ Tamże 49-56.

⁸ Tamże 16; 82. Por. *Wspólne oświadczenie*. W: Kongregacja Edukacji Katolickiej, Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych; Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych* s. 8.

⁹ Wytyczne 55; 66-88.

¹⁰ Tamże 43, 2; 56; *Dyrektorium* 81.

¹¹ Wytyczne 56.

¹² Tamże 18-25.

¹³ Tamże 26-27.

¹⁴ Tamże 3.

¹⁵ Tamże 28.

telektualnej) i (4) duszpasterskiej diakonów stałych. Osobną część poświęcimy (VII) formacji stałej.

I. HISTORIA PROGRAMÓW FORMACYJNYCH

Zagadnienie diakonatu stałego już od ponad trzydziestu lat jest przedmiotem kilku dokumentów Urzędu Nauczycielskiego Kościoła i Stolicy Apostolskiej¹⁶ oraz rozmaitych wypowiedzi papieży, z których naszą uwagę zajmują katechezy o diakonacie wygłoszone w ramach „środowych katechez o Kościele” wygłoszonych przez Ojca Świętego Jana Pawła II¹⁷

Jesteśmy w tej dogodnej sytuacji, że mamy przetłumaczone wszystkie – poza jednym¹⁸ – dokumenty prawno-liturgiczne dotyczące diakonatu, w tym także diakonatu stałego, a więc trzy motu proprio Pawła VI: *Sacrum diaconatus ordinem* (PPK I/1 s. 218-219), *Ministeria quaedam* (PPK VI/2 s. 7-19) oraz *Ad pascendum* (PPK VI/2 s. 20-36) oraz konstytucja apostolska Pawła VI *Pontificalis romani recognitio* (PPK I/2 s. 325-334). Istotne elementy tych regulacji zostały włączone w nowy, promulgowany przez Jana Pawła II 25 I 1983 r. *Kodeks Prawa Kanonicznego*¹⁹, w którym wyraźnie dziesięć kanonów podejmuje zagadnienia diakonatu stałego: 236; 276 § 2, 3°; 281 § 3; 288; 1031 § 2-3; 1032 § 3; 1035 § 1; 1037; 1042, 1°

¹⁶ Zwięzłe przedstawienie tego zagadnienia: *Wytyczne* 1-2.

¹⁷ *Diakonat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła*. OsRomPol 15:1994 nr 1 s. 37-38; *Funkcje diakona w postudze duszpasterskiej*. Tamże s. 39-40; *Zarys duchowości diakona*. Tamże s. 41-42. Por. E. S a k o w i c z. „Syn Człowieczy nie przyszedł, aby mu służyło” *Jan Paweł II o diakonacie stałym*. WDr 1998 nr 7 s. 83-89. W tekście zastosowano skrót na podstawie: *Encyklopedia Katolicka. Wykaz skrótów*. Oprac. przez J. Warمیńskiego, E. Gigilewicza, R. Sawę. Wyd. 2 poprawione i rozszerzone. Lublin 1993.

¹⁸ Chodzi o list okólny *Jak podano do wiadomości* opublikowany przez Kongregację Edukacji 16 VII 1969 r., w którym sprecyzowano wskazania podjęte przez papieża Pawła VI w *Sacrum diaconatus ordinem*. Wszystkie znajdują się w zbiorze zatytułowanym *Posoborowe prawodawstwo kościelne* (T. 1-12. Wyd. E. Szafrowski. Warszawa 1968-1983; skrót: PPK).

¹⁹ Omówieniu problematyki diakonatu stałego w dokumentach prawnych poświęcono następujące opracowania: J. W e i e r. *Der Ständige Diakon im Recht der lateinischen Kirche unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in der Bundesrepublik Deutschland*. Essen 1989; M. M a r c z e w s k i. *Diakonat stały w dokumentach Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawodawstwa Kościoła powszechnego*. „Roczniki Teologiczne” 40:1993 z. 6 s. 135-148; L. A d a m o w i c z. *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*. Lublin 1999 s. 175-231.

Ostatnie dokumenty to te, które stanowią przedmiot naszej wnikliwej refleksji. Są nimi opublikowane przez Kongregację Edukacji Katolickiej *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* oraz wydane przez Kongregację ds. Duchowieństwa *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*²⁰

II. WYMIARY (PŁASZCZYZNY) PROGRAMU FORMACYJNEGO

Życzenie Kongregacji Edukacji Katolickiej jest bardzo wyraźne: winien on „harmonijnie zespalać różne wymiary formacyjne”, a mianowicie ludzki, duchowy, teologiczny i duszpasterski²¹ oraz powinien być „teologicznie dobrze uzasadniony”²² Za tym ostatnim wymogiem przemawia przekonanie autorów *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych*, że jej skuteczność „zależy w dużym stopniu od koncepcji teologicznej diakonatu”²³

III. MODELE I PROGRAM FORMACJI

Po wprowadzeniu diakonatu stałego mamy w Kościele rzymskokatolickim co najmniej cztery rodzaje diakonów stałych, do których *Kodeks Prawa Kanonicznego* stosuje określone nazwy. Są to „młodzieńcy” (*iuvenes*), zawsze związani obowiązkiem celibatu (kan. 1037) oraz „starsi wiekiem mężczyźni celibatariusze lub żonaci” (*maturioris aetatis viri, sive caelibes sive coniugati*) (kan. 236, 1⁰-2⁰). *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* wprowadzają pojęcie diakonów stałych – wdowców (*vidui*: art. 38) oraz diakonów stałych członków instytutów życia konsekrowanego i stowa-

²⁰ Zostały w tłumaczeniu polskim wydane przez Książnicę Watykańską (Kongregacja Edukacji Katolickiej, Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych; Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*. Watykan 1998).

²¹ Szczegółowo przedstawiono każdy z nich przy omówieniu formacji początkowej (*Wytyczne* 66-88) i stałej (*Dyrektorium* 68-73).

²² *Wytyczne* 55.

²³ Tamże 3. Są oni przekonani, że teologia diakonatu posiada wiarygodne punkty odniesienia, „choć wymagają [one] dalszego rozwinięcia i pogłębienia” (tamże). Kolejne artykuły tego dokumentu (4-8) wskazują na zasadnicze tematy teologii diakonatu.

rzyszeń życia apostołskiego (*sodales institutorum vitae consecratae et societatum vitae apostolicae*)²⁴

Dla tych kandydatów można, a nawet trzeba zastosować różne modele formacji. Od utworzenia specjalnego domu, w którym młodszy kandydaci (*candidati iuvenes*) zdobywaliby potrzebną formację²⁵, do modeli najbardziej rozpowszechnionych, które uwzględniają obowiązki zawodowe i rodzinne kandydatów żonatych, na przykład studiów zaocznych²⁶

Z kolei dla kandydatów będących członkami instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego „formacja winna odbyć się według dyrektyw ewentualnej *ratio* własnego Instytutu lub Stowarzyszenia, albo też powinna korzystać ze struktur formacyjnych diecezji, w której przebywają”²⁷

Wspólny tym trzem modelom formacji jest stanowczy wymóg dotyczący czasu trwania kształcenia: „Program formacji, obowiązujący wszystkich kandydatów, musi trwać przynajmniej trzy lata, oprócz okresu propedeutycznego”²⁸

Na czas trwania formacji składa się okres propedeutyczny (*Wytyczne* 41-44) oraz właściwy okres formacji. Linią wytyczającą granicę pomiędzy nimi stanowi Obrzęd liturgiczny dopuszczenia do grona kandydatów do diakonatu (tamże art. 45-48), który jest „pierwszym publicznym uznaniem pozytywnych znaków powołania do diakonatu, które muszą zostać potwierdzone w następnych latach formacji” (tamże art. 48, 2)²⁹

Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych nie określają czasu trwania okresu propedeutycznego: „powinien trwać wystarczająco długo”³⁰ Nie przewiduje się w tym czasie wykładów, a jedynie „spotkania modlitewne,

²⁴ Por. także: *Wytyczne* 36-39.

²⁵ Tamże 50. Dokument powołuje się na KPK kan. 236, 1° oraz *Sacrum diaconatus ordinem* Pawła VI (II 6). Przewiduje też tworzenie regionalnych ośrodków formacyjnych (*Wytyczne* 50).

²⁶ *Wytyczne* 51.

²⁷ Tamże 52. „Każdy Instytut lub Stowarzyszenie, które otrzymałoby prawo przywrócenia diakonatu stałego, bierze odpowiedzialność za zagwarantowanie formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej i duszpasterskiej swoim kandydatom (*Wytyczne* 17, 2).

²⁸ Tamże 49. Dokument powołuje się na KPK kan. 236.

²⁹ Por.: W e i e r, jw. s. 59-61.

³⁰ *Wytyczne* 41. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy można okres ten traktować jak czas nowicjatu w instytutach lub stowarzyszeniach? Tym bardziej, że wymagania, które dotyczą praktyk wykonywanych w czasie jego trwania (por. art. 43), wydają się wskazywać jednoznacznie na taką fazę życia klasztornego.

wychowawcze, momenty refleksji i konfrontacji, sprzyjające obiektywnemu rozeznaniu powołania według dobrze opracowanego planu”³¹

Równie stanowczo przywołany przez nas dokument określa wymogi, które zapewnią odpowiednie przygotowanie kandydata do diakonatu stałego pod względem doktrynalnym. Sugeruje się w nim, by tam, gdzie jest to możliwe, korzystano z istniejących „instytutów nauk kościelnych lub innych instytutów specjalizujących się w formacji teologicznej” Tam natomiast, gdzie tego rodzaju struktury kształceniowe nie istnieją, „gdzie trzeba dopiero założyć odpowiednie szkoły dla formacji teologicznej diakonów, należy pamiętać, aby liczba godzin wykładowych i seminariów wynosiła **nie mniej niż 1000** w okresie trzech lat”³²

Sprawa odpowiedniego wykształcenia doktrynalnego (formacji intelektualnej) przyszłych diakonów stałych jest niezwykle ważna. Świadczą o tym badania socjologiczne. Te, które przeprowadzono w Niemczech³³, wyraźnie wskazują na wysoki procent niezadowolenia diakonów stałych z otrzymanego wykształcenia. Oznacza to, że uzyskane wykształcenie nie w pełni odpowiada randze otrzymanego urzędu i nie pozwala na zadowalające pełnienie posługi przez samego diakona:

Zadowolenie z uzyskanego wykształcenia	Badania G. Wollmann		Badania A. Weiße	
	Dż ³⁴	Dc ³⁵	Dza ³⁶	Dzac ³⁷
	w %		w %	
W pełni zadowolony	8, 9	4, 0	17, 4	9, 8
Zadowolony	33, 5	28, 0	37, 0	47, 1
„Może być”	34, 8	52, 0	34, 8	27, 4
Niezadowolony	21, 9	16, 0	10, 9	13, 7
Całkiem niezadowolony	0, 9	0, 0	0, 0	2, 0

³¹ Tamże 43.

³² Tamże 82. Do tego zagadnienia powrócimy jeszcze w części szóstej tego opracowania.

³³ G. W o l l m a n n. *Die Ständigen Diakone. Berufswirklichkeit und Selbstverständnis*. Mainz 1983; A. W e i ß. *Der Ständige Diakon. Theologisch-kanonistische und soziologische Reflexionen anhand einer Umfrage*. 2 Aufl. Würzburg 1992.

³⁴ Dż – diakoni żonaci.

³⁵ Dc – diakoni celibatariusze.

³⁶ Dza – diakoni, którzy oddali się całkowicie posłudze kościelnej.

³⁷ Dzac – diakoni, którzy łączą posługę z wykonywaniem zawodu świeckiego.

IV MIEJSCE FORMACJI I OSOBY ODPOWIEDZIALNE ZA FORMACJĘ

Udzielenie święceń diakonatu kandydatowi do diakonatu stałego jest uzależnione między innymi od zakończenia okresu formacji (KPK kan. 1032 § 3).

1. Miejsce

W *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* (art. 50-51) wyraźnie zaznaczono, powołując się na Kodeks Prawa Kanonicznego (kan. 236, 1⁰-2⁰)³⁸, by młodsi kandydaci (*candidati iuvenes*) zdobywali odpowiednie wykształcenie „przebywając w jakimś specjalnym domu przynajmniej przez trzy lata”, zaś starsi wiekiem (*candidati grandioris aetatis*) – tak żonaci, jak celibatariusze – otrzymali formację „zgodnie z programem ustalonym przez Konferencję Episkopatu rozłożonym na trzy lata”

Nic nie mówi się o potrzebie kształcenia w specjalnym kolegium kandydatów starszych wiekiem, nawet w tak ograniczonym kształcie, jak tego przykład mamy w *Sacrum diaconatus ordinem*, bo sprowadzonym do nabycia sprawności w wykonywaniu posługi: „[...] niech będą na pewien czas skierowani do specjalnego Kolegium, gdzie winni się nauczyć tego wszystkiego, co będzie potrzebne do godnego wykonywania diakońskiej posługi” (III 14).

Powstaje zatem pytanie, czy należy tak ewidentny brak w określeniu miejsca kształcenia starszych kandydatów na diakonów (tak żonatych, jak celibatariuszy) uznać za przeoczenie, tym bardziej, że *Wytyczne* sugerują zastosowanie różnych modeli formacji tych osób, uzależnionych od obowiązków zawodowych i rodzinnych (art. 51), a zatem mogą one być zastosowane w jakimś do tego przeznaczonym miejscu, czy też domyślnie założono, że ich formacja w specjalnie do tego celu utworzonym ośrodku jest oczywista.

³⁸ Por.: W e i e r, jw. s. 44-50. Zagadnienie to – jeśli chodzi o „młodszych kandydatów” – szczegółowo opracowane zostało w *Sacrum diaconatus ordinem* (II 4-10). Mówi się tu o założeniu specjalnego kolegium (tamże pkt. 6-7) z tą myślą, by ich właśnie w nim kształcić. Z kolei wobec kształcenia „starszych kandydatów” – motu proprio używa tu sformułowania „mężczyźni w późniejszym wieku” (*grandioris aetatis viri*) – wysuwa się życzenie, by „nie mniejszą posiadali wiedzę”, a w celu nabycia sprawności w wykonywaniu „właściwych im obowiązków” winni być na „pewien czas” skierowani do kolegium (tamże III 14).

Niepokój budzi jeszcze jedno stwierdzenie autorów *Wytycznych*. Otóż w art. 55 tego dokumentu mówi się, że „**program formacji [...] powinien harmonijnie zespalać różne wymiary formacyjne (ludzki, duchowy, teologiczny i duszpasterski), powinien też być teologicznie dobrze uzasadniony, mieć specyficzną orientację duszpasterską i być dostosowany do lokalnych potrzeb i programów duszpasterskich**”, gdy tymczasem w art. 82 tego samego dokumentu czytamy: „Dla zapewnienia formacji teologicznej należy korzystać, tam gdzie to możliwe, z istniejących już instytutów nauk kościelnych lub innych instytutów specjalizujących się w formacji teologicznej”

Tak więc mamy do czynienia z wyraźnym rozbiciem harmonijnego zespolenia różnych wymiarów formacji. Nie sposób bowiem zapewnić integralność programu, gdy – tak ważny dla formacji diakonów stałych wymiar programu formacyjnego – odda się podmiotowi nie związanemu z całością kształtem formacji.

Wyjściem z tej sytuacji może okazać się powołanie do życia Ogólnopolskiego Centrum Formacji Diakonów Stałych oraz trzech Regionalnych Instytutów Formacji Diakonów Stałych.

Proces kształcenia diakonów w świecie charakteryzuje się tym, że jest różnorodny. Różnice zaznaczają się nie tylko między poszczególnymi krajami, ale nawet w ramach krajów pomiędzy diecezjami. Badania, które przeprowadzono w Niemczech (zob. pkt III tego opracowania), wyraźnie wskazują na wysoki procent niezadowolenia diakonów stałych z otrzymanego wykształcenia. Oznacza to, że uzyskane wykształcenie nie w pełni odpowiada randze otrzymanego urzędu i nie pozwala na zadowalające samego diakona pełnienie posługi.

By ustrzec się przed powielaniem dotychczasowych błędów w sprawie formacji diakonów stałych oraz zapewnić jej odpowiedni poziom, należy kształcenie przyszłych diakonów stałych związać z ośrodkiem uniwersyteckim, a konkretnie z Wydziałem Teologicznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, przy którym należałoby powołać autonomiczne (a) Ogólnopolskie Centrum Formacji Diakonów Stałych, które pod swoją opieką miałyby trzy ośrodki kształcenia, z których każdy nosiłby nazwę (b) Regionalny Instytut Formacji Diakonów Stałych.

a) Ogólnopolskie Centrum Formacji Diakonów Stałych spełniałoby trzy funkcje: miejsca nastawionego na kształcenie tak własnych kadr pracowników naukowych, jak i pracowników naukowych dla Ośrodków Regionalnych, ośrodka naukowego dla prowadzenia badań nad diakonatem w ogóle

i diakonatem stałym w szczególności oraz koordynatora formacji diakonów stałych na terenie Polski³⁹

Przez kilka najbliższych lat (do momentu powstania Ośrodków Regionalnych) stanowiłby jedyny ośrodek formacji dla całego kraju.

By mogło w sposób zadowalający realizować swe zadania musi być ośrodkiem autonomicznym w sensie oddzielnie prowadzonego toku studiów, oddzielnej administracji i polityki kadrowej, pieniężnej oraz wydawniczej.

b) Wraz z podjęciem decyzji o wprowadzeniu diakonatu stałego w Polsce należałoby w ciągu dwóch lat utworzyć Ogólnopolski Instytut Formacji Diakonów Stałych, a potem sukcesywnie powoływać do życia międzydiecezjalne centra kształcenia diakonów stałych pod nazwą Regionalny Instytut Formacji Diakonów Stałych. Wydaje się, że takie centra mogłyby powstać w Gdańsku, Gorzowie Wlkp. i Lublinie (związany z Ogólnopolskim Instytutem Formacji Diakonów Stałych; punkt doświadczalny).

By sprostać wymogom zawartym w *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* nie ma innej możliwości jak tylko stworzenie prężnego ośrodka naukowego przy uniwersytecie oraz sieci placówek filialnych ściśle z nim współpracujących.

2. Osoby odpowiedzialne za formację

Autorzy *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* podkreślają, że „**formacja diakonów**, podobnie zresztą jak i kandydatów do innych urzędów kościelnych oraz wszystkich ochrzczonych, jest zadaniem, które **angażuje cały Kościół**” (art. 18).

Ta odpowiedzialność ludu Bożego za diakonów przejawia się w otoczeniu ich miłością, modlitwą i opieką, solidarnością z nimi i troską, by „**mogli osiągnąć pełnię swojego powołania**”, korzystając z daru słowa Bożego i sakramentów.

Pierwszym animatorem w opiece Kościoła nad powołanymi (aspirantami i kandydatami⁴⁰) do diakonatu **jest Duch Święty**, który „ich wzywa, towa-

³⁹ W związku z tym postulatem warto zapoznać się z rolą i działalnością Diakoneninstitut der Erzdiözese Köln, który powstał z myślą o kształceniu właściwym i permanentnym diakonów stałych (zob.: *W e i e r*, jw. s. 49-50 i cytowana tam literatura).

⁴⁰ Zob.: *Wytyczne* 28; 26.

rzyszy im i kształtuje ich serca, aby mogli rozpoznać jego łaskę i wspa-
niałomyślnie na nią odpowiedzieć”⁴¹

„**Pierwszym znakiem i narzędziem Ducha Chrystusowego jest ich własny biskup**”, który odpowiada „za rozpoznanie powołań i za ich forma-
cję”⁴²

Swe zadanie biskup wypełnia poprzez wybranych przez siebie współpra-
cowników. W *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* wymienia
się je i szczegółowo omawia ich kompetencje oraz zadania. Są to: dyrektor
formacji⁴³, opiekun⁴⁴, kierownik duchowy⁴⁵, proboszcz (lub osoba nad-
zorująca praktyki)⁴⁶, profesorowie⁴⁷, wspólnota formacji diakonów sta-
łych⁴⁸, wspólnoty pochodzenia (rodzina, małżeńska, parafialna i stowa-
rzyszenia kościelne)⁴⁹

V OSOBY BIORĄCE UDZIAŁ W FORMACJI

Ostatnio wydane dokumenty jako osoby zobowiązane do udziału w for-
macji prócz samych kandydatów na diakonów wymieniają ich żony, dzieci,
rodziny oraz wspólnoty, do których przynależą⁵⁰

Tak więc dla nich wszystkich trzeba przygotować odpowiednie programy
formacyjne, i to już od okresu propedeutycznego.

⁴¹ Tamże 19.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże 20; 21.

⁴⁴ Tamże 20; 22.

⁴⁵ Tamże 20; 23.

⁴⁶ Tamże 20; 24.

⁴⁷ Tamże 25. Wprawdzie nie wymienia się ich w części poświęconej osobom, którym
powierzona jest formacja (art. 20), ale „wnoszą znaczący wkład do właściwej formacji
przyszłych diakonów” (art. 25).

⁴⁸ Tamże 26. Wprawdzie nie wymienia się jej w części poświęconej osobom, którym
powierzona jest formacja (art. 20), ale „aspiranci i kandydaci do diakonatu stałego tworzą
siłą rzeczy swoiste środowisko, specyficzną wspólnotę kościelną, która wpływa w znacznym
stopniu na dynamikę procesu formacyjnego” (art. 26). Tekst cytowany nie wydaje się
poprawny. Należy bowiem postawić pod znakiem zapytania określenie wspólnoty aspirantów
i kandydatów do diakonatu stałego mianem wspólnoty kościelnej.

⁴⁹ Tamże art. 27. Wprawdzie nie wymienia się ich w części poświęconej osobom,
którym powierzona jest formacja (art. 20), ale „mogą wpływać w istotny sposób na ich
formację” (art. 27).

⁵⁰ Tamże 43; 56; *Dyrektorium* art. 81.

Faktem jest, że praktyka wyprzedziła rozstrzygnięcia oficjalne, bo w Kościołach, które wprowadziły diakonat stały, istniało specjalne przygotowanie dla żon i dzieci przyszłych diakonów stałych, co było dyktowane ich znaczącym wkładem w rozwój osobowości diakona stałego i jego radzenia sobie w spełnianiu posługi⁵¹

⁵¹ Badania wcześniej przytoczone wskazują na ważną rolę w rozwoju powołania i posługiwaniu męża i ojca rodziny żony oraz jego dzieci. O tym informuje poniższa tabela:

	Badania G. Wollmann		Badania A. Weiße	
	Dza	Dzac	Dza	Dzac
	w %		w %	
Wystarczająca rola żony w doprowadzeniu męża do diakonatu			59,5	75,0
Pozytywne stanowisko żony wobec niedzielnej posługi męża			25,0	38,9
Negatywne stanowisko żony wobec niedzielnej posługi męża			33,3	44,4
Pozytywne stanowisko rodziny wobec niedzielnej posługi ojca	76,6	68,3	38,5	28,6
Negatywne stanowisko rodziny wobec niedzielnej posługi ojca	7,8	20,0	48,1	50,0
Zadowolenie żony z faktu, że mąż jest diakonem	92,0	95,2	61,9	61,5
Pomoc w pokonywaniu trudności:				
rozmowa z żoną			84,1	80,1
modlitwa spontaniczna			69,6	49,0
liturgiczna modlitwa godzin			41,3	54,9
wiara członków rodziny			45,6	47,1
lektura duchowa			41,3	45,1
czytanie Pisma św.			47,8	37,2
Wspieranie w posłudze diakańskiej przez żonę:				
duchowe	76,0	80,6	77,3	76,0
rozmowa	66,0	70,2	52,3	66,0
pomoc „praktyczna”	8,0	7,3	56,8	56,0
odwiedzanie chorych	24,0	17,7	20,4	48,0
administracja	22,0	13,7	22,7	30,0

Jedynie program kształcenia diakonów dla archidiecezji Santiago (Chile) nie podejmuje sprawy specjalnej formacji rodziny diakona. Więcej mówi się o samych żonach diakonów niż o żonach i dzieciach łącznie. Raz w miesiącu żony są zapraszane na wspólne rozmowy z personelem kształcącym, jak i ich mężami, kandydatami na diakonów stałych, na liturgię i wspólną modlitwę oraz wymianę opinii na temat doświadczeń związanych z kształceniem, które w przyszłości stanie się częścią składową ich życia (*Studienprogramm über den Diakonat in der Erzdiözese von Chicago*. „Diaconia in Christo” 8:1973 H. 1 s. 7-12; *Studienprogramm über den Diakonat in der Erzdiözese von Santiago N.B.* Tamże s. 13-19;

Tak w *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* jak i w *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych* nie znajdziemy żadnych szczegółowych wskazań, które mogłyby stanowić podstawy do tworzenia odpowiednich programów formacyjnych. Pozostaje to zatem w gestii krajowych Konferencji Episkopatów.

VI. FORMACJA DIAKONÓW STAŁYCH

Jest to oczywiste, że tylko poprzez zmuśną pracę człowiek tworzy czy też realizuje siebie w wielu wymiarach. Ten proces tworzenia siebie (czy też realizacji) jest złożony, nieokreślony i zawsze nieskończony, w sensie: nie dający się dokończyć. Jest to właściwie proces, którego celem jest kształtowanie dojrzałej osobowości⁵²

W art. 28 *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* stwierdzono, że **proces formacji „jest w gruncie rzeczy samowychowaniem”**, to znaczy, że osoba przygotowująca się do diakonatu w tym wielokształtnym procesie odgrywa rolę pierwszoplanową, niezbędną i niezastąpioną. Oczywiście, korzysta ona z wielorakiej pomocy innych osób i instytucji, ale w istocie jest „protagonistą swej formacji”

Proces formacji diakonów stałych jest specyficzny przez **fakt powołania**, który jest wydarzeniem fundamentalnym w życiu tych ludzi, jest „historią niewymownego dialogu między Bogiem a człowiekiem, między miłością Boga, który wzywa, a wolnością człowieka, który z miłością Mu odpowiada”⁵³

Na to Boże wezwanie w przypadku powołania do sprawowania posługi/urzędu kościelnego składają się dwa elementy: wspomniany już element wezwania Bożego i odpowiedzi człowieka oraz „wezwanie publiczne Kościoła”, które poprzedza akt rozpoznania Kościoła „przeprowadzony według

Ausbildung für Frauen von Diakonatsbewerbern in der Diözese Salt Lake City: integrierter Ansatz. „Diaconia in Christo” 12:1977 H. 3 s. 27-29; Ausbildung für Frauen von Diakonatsbewerbern in der Diözese Toledo/Ohio: ergänzende Parallelveranstaltungen. Tamże s. 29-31.

⁵² Cenną publikacją na ten temat okazuje się praca Z. Chlewińskiego pt. *Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność* (Poznań 1991).

⁵³ *Wytyczne* 29.

obiektywnych kryteriów, uwzględniających zarówno bogatą tradycję Kościoła, jak i aktualne potrzeby duszpasterskie”⁵⁴

1. Formacja ludzka diakonów stałych

Autor *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* ten wymiar formacji wymienia jako pierwszy. Oznacza to, że uznać go należy za niezbędny fundament całej formacji diakonów stałych.

– *Ważność i potrzeba formacji*

Uzasadnienie wagi i potrzeby tego wymiaru formacji znajdujemy najpierw w posynodalnej adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*, a następnie w *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych*.

W adhortacji Ojciec Święty uważa, że ten, który ma stać się „żywym obrazem Jezusa Chrystusa [...] powinien starać się odtworzyć w sobie, w miarę możliwości, ludzką doskonałość jaśniejącą w Synu Bożym, który stał się człowiekiem” (art. 43).

Z kolei w art. 66 *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* podkreślono, że celem formacji ludzkiej jest takie ich kształtowanie, by „stawali się dla innych pomostem, a nie przeszkodą w ich spotkaniu z Jezusem Chrystusem, Odkupicielem człowieka”

– *Wymagania, którym winna sprostać*

W związku z tym, podobnie jak w adhortacji *Pastores dabo vobis*, zaleca się, by kandydaci do diakonatu byli wychowywani „do umiłowania prawdy i rzetelności, do szacunku wobec każdej osoby, do poczucia sprawiedliwości, do wierności danemu słowu, do prawdziwego współczucia, do konsekwentnego postępowania, a w szczególności do zrównoważonego osądu i zachowania”⁵⁵

Wymaga się od nich, jako „powołanych do bycia ludźmi wspólnoty i posługi”, by posiadali „zdolność utrzymywania więzi z innymi [...], aby byli uprzejmi, gościnni, szczerzy w słowach i intencjach, roztropni i dyskretni, wielkoduszni i gotowi do służby, zdolni do ofiarowania osobiście i wzbu-

⁵⁴ Tamże. Por.: A. Ż y n e l. *Powołanie*. W: *Katolicyzm A-Z*. Red. Z. Pawlak. Poznań 1982 s. 314-315.

⁵⁵ *Wytyczne* 66, 2.

dzania we wszystkich relacji otwartych i braterskich, zawsze gotowi do zrozumienia, przebaczenia i pocieszenia”⁵⁶

Autor tego dokumentu w art. 32 zwraca uwagę na konieczność uzupełnienia wymaganych przymiotów ludzkich „cnotami ewangelicznymi, wymaganymi przez diakonię”, wśród których „szczególne znaczenie posiadają: duch modlitwy, pobożność eucharystyczna i maryjna, proste i pokorne współuczestnictwo w życiu Kościoła, miłość do Kościoła i jego misji, duch ubóstwa, posłuszeństwo i umiejętność tworzenia braterskiej wspólnoty, gorliwość apostołska, dyspozycyjność do podjęcia służby, miłość braterska”

Niewątpliwie, wymagane cechy wskazują na osobowość dojrzałą uczuciowo, która odkryła fundamentalne znaczenie miłości we własnym życiu i prowadzi stałą walkę z własnym grzechem i egoizmem.

Warunkiem dojrzałej osobowości ludzkiej jest wychowanie do wolności, które „polega na posłuszeństwie wobec «prawdy» własnego istnienia” oraz takim kształtowaniu sumienia, które „uzdalnia do słuchania głosu Bożego w głębi własnego serca i stanowczego przyłgnięcia do niego”⁵⁷

– *Wymagania związane z programem studiów*

Odpowiedzialnymi za ten odcinek formacji są dyrektor formacji, bo on „przewodniczy dziełu wychowania i ożywia wszystkie jego aspekty”, opiekun, gdyż on jest „osobą towarzyszącą bezpośrednio każdemu aspirantowi i kandydatowi” oraz kierownik duchowy, bo on jest „wezwany do dawania kandydatom konkretnych sugestii” podczas indywidualnych spotkań i konferencji, niezbędnych w procesie wzrastania i zdobywania odpowiednich przymiotów formacji ludzkiej⁵⁸

Znaczące miejsce w kształtowaniu tego wymiaru formacji ma wspólnota formacji diakonów stałych⁵⁹, a więc to swoiste środowisko, które mogłoby weryfikować proces formacyjny i po bratersku napominać aspirantów i kandydatów do diakonatu stałego⁶⁰

⁵⁶ Tamże 67. Przymioty te wcześniej zostały określone przez św. Pawła w 1 Tm 3, 8-10. 12-13. Nawiązania do tego tekstu znajdujemy później w tekstach Ojców Apostolskich, zwłaszcza w *Didache* i św. Polikarpa. Tradycja Kościoła w późniejszym czasie sprecyzowała je, co swój wyraz znalazło ostatnio m. in. w kan. 1029 KPK (por. kan. 1051, 1° KPK) (zob. *Wytyczne* 30-31).

⁵⁷ *Wytyczne* 69.

⁵⁸ Tamże 70.

⁵⁹ Więcej na temat wspólnoty formacji diakonów stałych zob.: *Wytyczne* 26.

⁶⁰ *Wytyczne* 70.

W uzasadnionych wypadkach Autor *Wytycznych* (zob. art. 70) sugeruje korzystanie z porady psychologicznej.

2. Formacja duchowa diakonów stałych

Formacja duchowa otrzymała w *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* miano „serca i jednoczącego centrum każdej formacji chrześcijańskiej” (art. 71). Z tego też względu temu aspektowi formacji diakonów stałych poświęca się wiele miejsca w ostatnio wydanych dokumentach⁶¹

– *Ważność i potrzeba formacji*

Celem tej formacji jest dążenie do rozwoju nowego życia otrzymanego w sakramencie chrztu⁶². Jest on wspólny dla wszystkich wiernych, bo wyraża prawdę o powszechnym powołaniu do świętości, które zyskuje swe ostateczne zwińczenie w pozostawaniu „w zażyłej i nieustannej łączności z Ojcem przez Syna Jego Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym” (DFK 8).

Sakrament święceń tworzy nową sytuację w życiu diakonów, a mianowicie daje możliwość poświęcenia się Bogu na nowy sposób. Są bowiem „«konsekrowani namaszczeniem Ducha Świętego» na służbę Ludowi Bożemu «celem budowania Ciała Chrystusowego» (Ef 4, 12). «Z tego rodzi się *duchowość diakona*, która ma swoje źródło w tym, co Sobór Watykański II nazywa sakramentalną łaską diakonatu»⁶³. Ona to okazuje się cenną pomocą w sprawowaniu posługi, a prócz tego „wywiera głęboki wpływ na umysł i serce diakona, skłaniając go do ofiary i poświęcenia całej swojej osoby służbie Królestwu Bożemu w Kościele”⁶⁴

– *Wymagania, którym winna sprostać*

Autor *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* w art. 72 stwierdza, że „najbardziej charakterystycznym elementem duchowości diakańskiej jest o d k r y c i e i w s p ó ł u c z e s t n i c z e n i e w miłości Chrystusa-Sługi, który przyszedł nie po to, aby Mu służyto, ale aby służyć”⁶⁵. Ta duchowość z kolei musi być harmonijnie integrowana

⁶¹ Prócz specjalnie temu poświęconych artykułów w rozdziale o wymiarach formacji początkowej diakonów stałych (*Wytyczne* 71-78) zagadnienie to podejmowane jest w *Wytycznych* 11-12 oraz w *Dyrektorium* 43-62.

⁶² *Wytyczne* 71.

⁶³ *Dyrektorium* 44.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ „Powołanie do świętości oznacza dla diakonów w sposób szczególny pójście «za Jezusem w postawie pokornej służby, wyrażającej się nie tylko w dziełach miłosierdzia, ale

z duchowością związaną ze stanem życia diakona stałego. Dlatego też – w przekonaniu Autora tego dokumentu – „ta sama duchowość diakańska będzie się różniła w zależności od tego, czy będzie ona realizowana przez żonatego, wdowca, celibatariusza, zakonnika, czy osobę konsekrowaną w świecie”⁶⁶

– *Wymagania związane z programem studiów*

Jedność z Chrystusem Sługą, której źródłem jest chrzest, a pokarmem wzmacniającym na drodze naśladowania – Eucharystia, pogłębiać się będzie poprzez czytanie i sumienne oraz pełne miłości studium Bożego słowa, codzienną praktykę wyznaczonych części *Liturgii Godzin*, umiłowanie Kościoła i Maryi, posłuszeństwo oraz pilne korzystanie ze środków wspierających formację duchową (miesięczne dni skupienia, coroczne rekolekcje i spotkania formacyjne)⁶⁷

W program formacji duchowej winny być włączone małżonki kandydatów żonatych oraz ich dzieci.

Autor *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* w art. 78 stwierdza bardzo ogólnie, że formacja duchowa żon przyszłych diakonów stałych ma polegać na zapraszaniu do „regularnego uczestnictwa w spotkaniach formacji duchowej” W stosunku do dzieci natomiast „trzeba podjąć stosowne inicjatywy zmierzające do uwrażliwienia ich na posługę diakańską ojców”

3. Formacja doktrynalna (intelektualna) diakonów stałych

W *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* oraz w *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych* znajdujemy szereg konkretnych i szczegółowych wskazań dotyczących formacji właściwej i stałej diakonów stałych. Stanowią one podstawę do tworzenia własnych krajowych (lub diecezjalnych) *ratio studiorum*.

też przenikającej i kształtującej ich sposób myślenia i działania». Dlatego jeśli chodzi «o posługiwanie zgodne z tym duchem, to diakoni ukazują charakterystyczny rys oblicza Chrystusa: służbę», ażeby być w ten sposób nie tylko «sługami Bożymi», ale również «sługami Bożymi w braciach»” (*Dyrektorium* 45). Temat Chrystusa Sługi jest wiodący w obu najnowszych dokumentach poświęconych diakonom stałym: *Wytyczne* 1, 2, 7; 2, 2; 5; 7; 11; 72; *Dyrektorium* 38; 43; 45; 47; 49-50; 57; 64.

⁶⁶ *Wytyczne* 12; zob. także: *Dyrektorium* 8; 59-62.

⁶⁷ *Wytyczne* 74-77; zob. także: *Dyrektorium* 50-58.

Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych są po to opracowane, by ułatwić Konferencjom Episkopatu „wypełnianie w sposób prawidłowy przepisów kan. 236 KPK” oraz „zagwarantować Kościołowi jedność, powagę oraz kompletność formacji diakańskiej”⁶⁸

Po zwróceniu uwagi na znaczenie i wagę opracowanych ostatnio dokumentów dotyczących formacji, posługi i życia diakonów stałych chciałbym zająć się najpierw zagadnieniami dotyczącymi formacji intelektualnej w ogóle, by następnie przejść do przedstawienia programu kształcenia właściwego.

Tak więc należy nieco miejsca poświęcić następującym sprawom związanym z kształceniem właściwym: jego ważności i potrzebie, wymaganiom, jakie się przed nim stawia, jego założeniom i skuteczności oraz przedmiotom, które winny tworzyć podstawowy zrąb nauczania.

– *Ważność i potrzeba formacji*

Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych określają podstawową (właściwą) formację doktrynalną diakonów stałych jako wymiar konieczny kształcenia w ogóle. Zapewnia ona bowiem rozwój życia duchowego kandydata do święceń oraz stanowi nieodzowną pomoc w realizowaniu posługi szczególnie dziś, gdy mamy do czynienia z religijną obojętnością, zanikaniem zmysłu etycznego i kulturowym pluralizmem⁶⁹

Cały art. 80 *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* poświęcono wymaganiom, jakie winny być spełnione przy opracowywaniu programu formacji właściwej doktrynalnej.

Chodzi więc o to, by w diakonie dokonał się w czasie toku studiów proces dogłębnego rozwoju wiary i związku z Kościołem, by został przygotowany do pełnienia właściwej mu specjalnej posługi w Kościele, integralnie związanej z służbą słowu, liturgii i miłości, oraz posiadał umiejętność oceny sytuacji w jakiej przyszło mu tę posługę sprawować i dokonywać inkulturacji Ewangelii. Chodzi także o to, by poznał współczesne techniki pracy zespołowej oraz indywidualnego prowadzenia osób.

⁶⁸ *Wspólne oświadczenie*. W: Kongregacja Edukacji Katolickiej, Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych; Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych* s. 8-9. Por.: *Wytyczne 2*: „Jej zadaniem [*Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*] jest ukierunkowanie i zharmonizowanie programów formacyjnych, opracowanych przez Konferencje Biskupów i poszczególne diecezje, wykazujących niekiedy znaczne różnice między sobą, uzasadnione konkretnymi warunkami działania Kościoła partykularnego”

⁶⁹ *Wytyczne 79*.

– *Wymagania, którym winna sprostać*

Program formacji winien:

- α) „harmonijnie zespalać różne wymiary” tego kształcenia, to znaczy ludzki, duchowy, teologiczny (intelektualny, doktrynalny) i duszpasterski;
- β) mieć dobre uzasadnienie teologiczne;
- γ) posiadać orientację duszpasterską;
- δ) odpowiadać lokalnym potrzebom i programom duszpasterskim;
- ε) włączyć w odpowiedni sposób żony i dzieci kandydatów do diakonatu oraz wspólnoty, do których należą⁷⁰

Jeśli chodzi o przygotowanie doktrynalne kandydatów do diakonatu, to winno „przewyższać to, które jest przewidziane dla zwyczajnego katechety [*communis catechistae*] i powinno być analogiczne do przygotowania kapłańskiego”⁷¹

Oznacza to, że **formacja doktrynalna kandydata na diakona stałego winna spełniać wymóg wykształcenia na poziomie wyższym, uniwersyteckim**, że proces kształcenia (miejsce, wykładowcy) winien spełniać wymogi stawiane przez państwową Ustawę o Szkolnictwie Wyższym oraz przez Kościół rzymskokatolicki w naszym kraju.

Ma ono uwzględniać zróżnicowane sytuacje osobiste kandydata i potrzeby Kościoła, ale nie może być przygotowaniem pospiesznym i powierzchownym, ponieważ „zadania diakona, zgodnie z tym, co zostało ustalone w Konstytucji *Lumen gentium* (n. 29) i w *Motu proprio* [*Sacrum diaconatus ordinem*] (n. 22) są tak ważne, iż wymagają formacji solidnej i skutecznej”⁷²

– *Wymagania związane z programem studiów*

Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych umieszczają proces formacji teologicznej w istniejących już instytutach nauk kościelnych lub innych instytutach, które specjalizują się w formacji teologicznej (por. art. 82).

Powstaje jednak pytanie, jak pogodzić to z wcześniej stawianym wymogiem co do skuteczności formacji diakonów stałych w ogóle: „Skuteczność formacji diakonów stałych zależy w dużym stopniu od koncepcji teologicznej diakonatu” (tamże art. 3) oraz z zagwarantowaniem harmonijnego zespolenia różnych wymiarów formacji, teologicznego uzasadnienia formacji, za-

⁷⁰ *Wytyczne* 55-56.

⁷¹ Tamże 1, 2. Dokument powołuje się tu na list okólny Kongregacji Edukacji Katolickiej z dnia 16 VII 1969 r. *Come e a conoscenza* (*Jak podano do wiadomości*).

⁷² *Wytyczne* 79.

pewnienia jej orientacji pastoralnej (tamże art. 55) oraz włączenia w proces kształcenia żon i dzieci kandydatów oraz wspólnot, z których pochodzą (tamże art. 56).

W naszym przekonaniu nie da się tego osiągnąć bez utworzenia specjalnie do tego celu przeznaczonego Ogólnopolskiego Centrum Formacji Diakonów Stałych i Regionalnych Instytutów Formacji Diakonów Stałych oraz pieczołowicie kształconej i dobranej kadry wykładowców i wychowawców, którzy byliby diakonami stałymi lub osobami doskonale obeznanymi z problematyką diakonatu stałego.

Jeśli chodzi o rację istnienia Regionalnych Instytutów Formacji Diakonów Stałych to nie wydaje się, by potrzeba było je udowadniać. *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* przewidują taką możliwość: „W zależności od okoliczności, biskup może powierzyć formację swoich kandydatów [na diakonów stałych] strukturom formacyjnym innych diecezji, regionalnym lub krajowym” (art. 16, 2).

Już wcześniej zwróciliśmy uwagę, że *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* bardzo mocno podkreślają wymóg 1000 godzin wykładowych i seminariów w okresie trzech lat (art. 82). W praktyce oznacza to, że zajęcia, które miałyby odbywać się w systemie zaocznym, wymagają od studentów 16 zjazdów w ciągu roku (od października do czerwca włącznie)⁷³, nie licząc terminów sesji egzaminacyjnej.

Dokument, który tu przywołujemy, wskazuje także na dyscypliny naukowe, które winny znaleźć się w *ratio studiorum* formacji doktrynalnej kandydatów na diakonów stałych. Są to: Wprowadzenie do Pisma św., Egzegeza Starego i Nowego Testamentu, Pismo św. w przepowiadaniu (homilia, katecheza), patrologia, historia Kościoła, teologia fundamentalna (w tym historia i metoda teologii), teologia dogmatyczna, teologia moralna, teologia duchowości, liturgika, prawo kanoniczne⁷⁴

Prócz tego, „w zależności od sytuacji i potrzeb”, sugeruje się potrzebę wykładów z religioznawstwa, filozofii w ogóle, ekonomii i politologii⁷⁵

⁷³ Dwa razy w miesiącu (sobota: 8⁰⁰-20⁰⁰ i niedziela: 8⁰⁰-18⁰⁰ z przerwą na liturgię i obiad).

⁷⁴ *Wytyczne* 81. List okólny Kongregacji Edukacji Katolickiej (*Jak podano do wiadomości* z 16 VII 1969 r.) sugeruje, by prócz studium Pisma św., teologii dogmatycznej i moralnej, prawa kanonicznego i liturgiki, zwrócić uwagę na nauczanie „przedmiotów technicznych, które przygotowałyby kandydatów do pewnych posług związanych ze święceniami, jak na przykład: psychologii, pedagogiki katechetycznej, retoryki”

⁷⁵ Tamże.

Zaproponowany program ramowy zawiera wiele braków. Zaskakuje bowiem nieobecność w jego części zasadniczej (głównej) antropologii filozoficznej i teologicznej, etyki, historii filozofii, logiki i metodologii, katechetyki, katolickiej nauki społecznej, metafizyki, psychologii i medycyny pastoralnej, teologii biblijnej, ekumenizmu, laikatu, liturgii, przepowiadania. Osobny problem stanowi teologia pastoralna, o czym poniżej.

Wyłączono ją bowiem z formacji doktrynalnej, sytuując ją w ramach formacji duszpasterskiej, osobnego wymiaru programu formacji. Autorzy *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* uważają, że „formacja duszpasterska, w szerokim tego słowa znaczeniu, zbiega się z formacją duchową: jest formacją coraz pełniejszego utożsamiania się z diakonią Chrystusa” (art. 85). Natomiast formacja duszpasterska w znaczeniu ścisłym „jest realizowana w ramach specyficznej dyscypliny teologicznej oraz praktyki duszpasterskiej” (tamże). Dyscyplina ta nosi nazwę teologii pastoralnej, czyli praktycznej, która – w myśl adhortacji apostoelskiej Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* – jest „naukową refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako «powszechnym sakramencie zbawienia», jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości” (art. 57, 4).

Wyłączenie tej dyscypliny z grupy przedmiotów tworzących główną część proponowanego przez *Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych* programu studiów może stanowić poważne niebezpieczeństwo sprowadzenia jej do techniki (praktyki) duszpasterzowania, do jednostronnego podkreślania aktywnej roli diakona⁷⁶, podczas gdy posługa zbawcza Kościoła (duszpasterstwo) jest dziełem całego Kościoła, który należy rozumieć jako wspólnotę charyzmatów i wynikających zeń służb.

⁷⁶ Na tego rodzaju niebezpieczeństwo zwrócono uwagę o wiele wcześniej, pamiętając o „pastoralnoteologicznym apriori” charakteryzującym teologię pastoralną XIX i początków XX w. (prócz A. Grafa), a polegającym na błędnie rozumianej zasadzie formalnej tej nauki. Dopiero dedukowanie istoty, zakresu i zadań duszpasterstwa z pojęcia „Kościół” (A. Graf, F.X. Arnold, K. Rahner, F. Klostermann, F. Blachnicki) pozwoliło na wydobywanie tej dyscypliny teologicznej z głębokiego kryzysu i zastoju (por.: F. B l a c h n i c k i. *Teologia pastoralna ogólna*. Cz. 1: *Wstęp do teologii pastoralnej. Teologiczne zasady duszpasterstwa*. Lublin 1970 s. 3-61).

4. Formacja duszpasterska diakonów stałych

Autor *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* uważa, że formacja duszpasterska łączy się z formacją duchową, bo prowadzi do „coraz pełniejszego utożsamienia się z diakonią Chrystusa” (art. 85).

– Ważność i potrzeba formacji

Formacja duszpasterska powinna być realizowana „w ramach specyficznej dyscypliny teologicznej [która nosi nazwę teologii pastoralnej] oraz praktyki duszpasterskiej” (tamże)⁷⁷, która – dodajmy to za *Pastores dabo vobis*, bo tego w przywołanym tu dokumencie nie ma – „nie może sprowadzić się do zwykłego przeszkolenia” (art. 58). Chodzi bowiem o zainicjowanie autentycznego procesu kształtowania wrażliwości pasterskiej, przygotowania do świadomego i dojrzałego przyjęcia odpowiedzialności, wpaiania wewnętrznego nawyku oceniania problemów, ustalania priorytetów i wyboru rozwiązań w świetle jednoznacznych nakazów wiary i zgodnie z teologicznymi wymogami samego duszpasterstwa (tamże)⁷⁸

– Wymagania, którym winna sprostać

Autor *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* postuluje, by w realizacji programu praktyki duszpasterskiej⁷⁹ „zwrócić uwagę na dziedziny właściwe dla diakonatu, a więc: a) praktykę liturgiczną: sprawowanie

⁷⁷ Źle się stało, że Autor tego dokumentu nie przejął toku rozumowania związanego z przedstawieniem formacji duszpasterskiej w adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis*. W *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* pastoralna została w zasadzie sprowadzona do nauki o praktyce duszpasterskiej (zob. art. 86: „*Teologia pastoralna* przewidziana dla diakonów powinna zwrócić szczególnie uwagę na dziedziny właściwe dla diakonatu [...]”), co nie jest dopuszczalne.

Poprawne ujęcie roli i miejsca teologii pastoralnej w formacji duszpasterskiej kleru zostało zaznaczone w przywołanej powyżej adhortacji *Pastores dabo vobis*: „Jak każda inna, również formacja duszpasterska dokonuje się poprzez dojrzałą refleksję oraz zastosowanie w praktyce i przeniknięta jest swoistym duchem, który stanowi dla niej zasadniczy punkt oparcia, źródło energii i bodziec do rozwoju. Konieczne jest zatem studium określonej dyscypliny teologicznej – *teologii pastoralnej, czyli praktycznej* [...]. Wiedzę, zdobytą dzięki studium teologii pastoralnej, należy wykorzystywać w *zastosowaniach praktycznych*, to jest w określonych formach posługi duszpasterskiej” (art. 57, 3-5).

⁷⁸ Opierając się na tych stwierdzeniach należy – naszym zdaniem – dokonać poważnej korekty tej części *Wytycznych dotyczących formacji diakonów stałych* w świetle wymagań postawionych przez adhortację *Pastores dabo vobis*.

⁷⁹ Takie wymagania stawia się wobec teologii pastoralnej, co jest nieporozumieniem (zob. nasze zastrzeżenia zgłoszone w przyp. 77-78). Uważamy bowiem, że najpierw powinno się znaleźć miejsce dla teologii pastoralnej fundamentalnej, a potem zwrócenie uwagi na praktykę.

sakramentów i sakramentaliów oraz posługę przy ołtarzu; b) głoszenie słowa Bożego w różnych kontekstach posługi: kerygmat, katecheza, przygotowanie do przyjęcia sakramentów, homilia; c) zaangażowanie Kościoła w realizację sprawiedliwości społecznej i dzieł miłosierdzia; d) życie wspólnoty, szczególnie animacja wspólnot rodzinnych, innych wspólnot, grup i ruchów itp.” (art. 86).

Ponadto przywołany dokument postuluje konieczność praktyki duszpasterskiej (art. 87) oraz wyrobienie w kandydatach do diakonatu „właściwej wrażliwości misyjnej” (art. 88)⁸⁰

– *Wymagania związane z programem studiów*

Odpowiedzialnymi za ten odcinek formacji są dyrektor formacji, bo on „przewodniczy dziełu wychowania i ożywia wszystkie jego aspekty”, opiekun, bo on jest „osobą towarzyszącą bezpośrednio każdemu aspirantowi i kandydatowi” oraz proboszcz (lub inna osoba reprezentująca urząd kościelny), który jest „wezwany do budowania z powierzonym mu kandydatem żywej wspólnoty w posługiwaniu i do wprowadzenia go do działań duszpasterskich [...], przeprowadzania wraz z kandydatem okresowej oceny jego pracy oraz poinformowania dyrektora formacji o przebiegu praktyki”⁸¹

VII. FORMACJA STAŁA (PERMANENTNA)

Najnowsze dokumenty dotyczące diakonów stałych wyraźnie rozróżniają pomiędzy formacją (kształceniem) właściwą (lub początkową) a formacją stałą⁸²

Zagadnienie formacji stałej zostało przedstawione w *Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych*. Autor tego dokumentu określił formację stałą jako niezbędny wymóg, wręcz obowiązek⁸³, który stanowi „kontynuację formacji początkowej”⁸⁴ Nie może być „zredukowana do zwykłego zaangażowania się w uzupełniającą formację kulturalną czy praktyczną,

⁸⁰ Por. Wytyczne 27.

⁸¹ Wytyczne 24.

⁸² Wytyczne 84; *Dyrektorium* 67, 2. Podobne rozróżnienie zachowuje adhortacja *Pastores dabo vobis* w art. 42, 4 zaznaczając, że „są one ściśle ze sobą związane i obydwie tworzą jedną, spójną drogę chrześcijańskiego i kapłańskiego życia”

⁸³ *Dyrektorium* 63, 3.

⁸⁴ Tamże 67, 2.

celem jedynie większego czy lepszego działania”⁸⁵ lub „ograniczona do uczestnictwa w kursach, dniach studium itp.”, lecz wymaga, by każdy z diakonów, świadom jej konieczności, najpierw sam zrozumiał i podjął ją samodzielnie⁸⁶, troszcząc się o „lekturę wybranych ksiązek według kryteriów kościelnych, niech nie zaniedbuje śledzenia na bieżąco publikacji periodyków o wypróbowanej wierności nauczania Kościoła i niech nie zaniedbuje codziennej medytacji”⁸⁷

W powyższych uwagach podkreślono zatem jedno z podstawowych założeń formacji diakonów stałych w ogóle, a mianowicie postulat samowychowania⁸⁸ oraz złożoną w nim ufność, że będzie rozwijał w sobie wszystkie te siły, które swe źródło czerpią z łaski sakramentu święceń oraz z pełnienia obowiązków powierzonych mu przez biskupa⁸⁹

Formacja stała zatem⁹⁰ winna pomóc diakonowi stałemu w pokonywaniu dualizmu pomiędzy duchowością a posługiwaniem, a także wykonywaniem zawodu świeckiego a duchowością diakona stałego⁹¹

Formacja permanentna „winna obejmować i harmonizować wszystkie wymiary życia i posługi diakona. Oprócz tego, podobnie jak dla prezbiterów, powinna ona być pełną, systematyczną i zindywidualizowaną w różnych dziedzinach, szczególnie takich jak: ludzka, duchowa, intelektualna i pastoralna”⁹²

⁸⁵ Tamże 67, 3.

⁸⁶ „Kandydaci powinni być skłonni do kontynuowania swej formacji również po przyjęciu święceń. W tym celu należy ich przyzwyczaić do organizowania małej biblioteki osobistej o charakterze teologiczno-duszpasterskim oraz do uczestnictwa w programach formacji stałej” (*Wytyczne* 84).

⁸⁷ *Dyrektorium* 65, 2.

⁸⁸ *Wytyczne* 28, 2: „Samowychowanie nie oznacza izolowania się kandydata, zamknięcia lub niezależności od wychowawców, ale odpowiedzialność i dynamizm w dawaniu wspaniałomyślniej odpowiedzi na Boże wezwanie, doceniając w najwyższym stopniu osoby i narzędzia, które Opatrzność daje do dyspozycji”

⁸⁹ Por.: *Dyrektorium* 65; 75.

⁹⁰ „Formacja stała powinna obejmować i harmonizować wszystkie wymiary życia i posługi diakona. Oprócz tego, podobnie jak dla prezbiterów, powinna ona być pełną, systematyczną i zindywidualizowaną w różnych dziedzinach, szczególnie takich jak: ludzka, duchowa, intelektualna i pastoralna” (*Dyrektorium* 68).

⁹¹ Tamże 65.

⁹² Tamże 68.

– *Program formacji stałej ludzkiej*

Diakon „musi być gotowy do zdobycia i uszlachetniania własnych cech ludzkich”, a także do „doskonalenia tych aspektów swojej osobowości, które mogłyby uczynić jego posługę bardziej skuteczną” (*Dyrektorium* 69).

– *Program formacji stałej duchowej*

Z troski o pogłębianie życia duchowego wypływa „miłość podtrzymująca i czyniąca skuteczną ich posługę ministerialną” Pozwoli to diakonom na uniknięcie popadnięcia w aktywizm lub urzędnicze traktowanie swych obowiązków⁹³

Ważne w tym procesie duchowego wzrastania, prócz systematycznego czerpania ze środków rozwijających życie duchowe, okazuje się poddanie się duchowemu kierownictwu, a także uczestniczenie w różnego rodzaju kursach i szkoleniach poświęconych duchowości czy „nawiedzanie miejsc o doniosłym znaczeniu duchowym”⁹⁴

– *Program formacji stałej doktrynalnej*

Jeśli chodzi o formację stałą doktrynalną diakona stałego, bo ta interesuje nas w tym opracowaniu najbardziej, to *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych* sugeruje w art. 72, w całości poświęconemu temu zagadnieniu, by przybrało ono formę dni studiów, szkolenia uzupełniającego, kursów lub seminariów w instytutach teologicznych⁹⁵ w celu pogłębiania podstawowych prawd teologicznych, wiadomości z dziedziny święceń i Eucharystii oraz sakramentów zwyczajowo powierzanych diakonom, a także poszczególnych dziedzin filozofii i teologii. Podkreśla się także konieczność zaznajamiania się z aktualnymi dokumentami Magisterium Kościoła i społecznej doktryny Kościoła oraz potrzebę uważnego, pogłębionego i systematycznego studium *Katechizmu Kościoła Katolickiego*.

Tego typu spotkania winny sprzyjać „zdrowej odnowie, powinny prowadzić do modlitwy oraz do coraz ściślejszej wspólnoty i intensywniejszej posługi pasterskiej”⁹⁶

Wspomniany dokument podkreśla potrzebę kierowania diakonów na teologiczne studia specjalistyczne, by mogli zdobywać stopnie akademickie. Tego rodzaju forma kształcenia jest także jednym z wymiarów permanentnej formacji diakonów stałych.

⁹³ Tamże 70.

⁹⁴ Tamże 70, 2-6.

⁹⁵ Por.: tamże 65, 2; 78.

⁹⁶ Tamże 72, 3.

Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych zwraca ponadto uwagę, że prócz opracowania programu formacji stałej dla diakonów należy zaplanować także takie formy kształcenia, w które można by było włączyć ich małżonki oraz całe rodziny⁹⁷

– *Program formacji stałej pastoralnej*

„Formacja duszpasterska diakona polega w pierwszym rzędzie na obowiązku ciągłego doskonalenia własnej posługi”, między innymi poprzez zapoznawanie się z metodami pastoralnymi, których wprowadzenie uczyni posługę bardziej skuteczną, na „promocji misji właściwej wiernym świeckim w świecie”⁹⁸, na coraz lepszym poznawaniu środowiska, w którym spełnia posługę oraz rozeznawaniu znaków czasu⁹⁹

– *Sposób organizacji i realizacji formacji stałej*

Niezwykle ważne wydaje się stwierdzenie *Dyrektorium o postudze i życiu diakonów stałych*, że „pierwszym miejscem formacji diakonów jest sama posługa” oraz „świadomość posłannictwa”. Waga tej konstatacji polega na tym, że prowadzi ona w konsekwencji do niwelowania dualizmu pomiędzy duchowością i rozwojem duchowym diakona stałego a sprawowaną posługą. Posługa jest podstawowym (pierwszym) źródłem jego formacji stałej.

Zdając sobie sprawę z banalności tego stwierdzenia, musimy jednak powiedzieć, że nie wszyscy, którzy posługują ludowi Bożemu, są tego świadomi. Jest to tymczasem konsekwencja, która wynika z lektury Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*¹⁰⁰ oraz – *per analogiam* – z Dekretu o postudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*¹⁰¹

⁹⁷ Tamże 81.

⁹⁸ Por. *Sacrum diaconatus ordinem* V 22 pkt 11. PPK I/2 s. 230.

⁹⁹ Tamże 73.

¹⁰⁰ Por. art. 14, 2: „Liturgia bowiem jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią ducha prawdziwie chrześcijańskiego.

¹⁰¹ Por. art. 13: „Prezbiterzy osiągną świętość w sposób im właściwy, wypełniając szczerze i niezmordowanie swe obowiązki w Duchu Chrystusowym”; art. 14: „Tej jedności życia [wewnętrznego i działalności zewnętrznej] nie może wytworzyć ani czysto zewnętrzny porządek w czynnościach duszpasterskich, ani sama praktyka ćwiczeń pobożności, chociaż pomagają do jej podtrzymania. Prezbiterzy mogą ją jednak budować idąc w wypełnianiu posługi za przykładem Chrystusa Pana, którego pokarmem było czynić wolę tego, który Go posłał, by wypełniał Jego dzieło”

Bardzo wyraźnie prawdę tę podkreślał Sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki w naukach rekolekcyjnych do kapłanów: „[...] musimy podjąć w tym momencie wzmożone wysiłki, żeby ta wizja duszpasterska [że kapłan ma się uświęcać przede wszystkim przez posługę; taka jest linia *Dekretu o życiu i postudze kapłanów*], która jest istotą ruchu, była głęboko zakorzeniona w świadomości kapłanów ruchu, bo wtedy znajdą oni oparcie dla całej swojej

Następnym ważnym stwierdzeniem jest przekonanie, że „przebieg formacji powinien rozwijać się na bazie precyzyjnego i dokładnego projektu”, który winien „uwzględnić dwa poziomy formacyjne, ściśle ze sobą powiązane: diecezjalny [...] [i] wspólnotowy”¹⁰²

Wydaje się, że projekt ten, w realizacji którego udział brać winni tzw. formatorzy¹⁰³, stanowiłyby m. in. efekt pracy powołanego w tym celu diecezjalnego (lub regionalnego) Wydziału ds. Diakonów Stałych (*Commissio-nem ordinandis diaconorum negotiis*).

*

W zarysowanym pokrótce zagadnieniu właściwej i permanentnej formacji diakona stałego wskazano na najbardziej znaczące problemy. Nie ulega wątpliwości, że winno ono stać się przedmiotem szczegółowej refleksji zwłaszcza wtedy, kiedy Konferencja Episkopatu przygotowywać będzie odpowiednie dokumenty dla Ojca Świętego, by zezwolił na wprowadzenie diakonatu stałego w naszym kraju.

Nie ulega wątpliwości, że jesteśmy w niezwykle dogodnej sytuacji, bo możemy czerpać z doświadczenia związanego z wprowadzaniem i posługą diakonów stałych innych krajów, w których istnieje ona od ponad trzydziestu lat.

posługi kapłańskiej i będą mogli przez charyzmat ruchu lepiej wypełniać swoją posługę we wspólnotach lokalnych” (*Rekolekcje dla Wspólnoty Kapłanów Chrystusa Sługi*. Lublin 1991 s. 8).

¹⁰² *Dyrektorium* 76.

¹⁰³ Tamże 79: „Zgodnie z aktualnymi dyspozycjami [zapewne chodzi o sugestie zawarte w art. 68-73], za aprobatą biskupa niech zostanie opracowany realny i możliwy do realizacji program formacji stałej, który brałby pod uwagę wiek i specyficzne sytuacje diakonów, łącznie z wymogami ich posługi duszpasterskiej. W tym celu biskup będzie mógł powołać grupę odpowiednich formatorów lub ewentualnie zaprosić do współpracy sąsiednie diecezje”

BIBLIOGRAFIA

- A d a m o w i c z L.: Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych według Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Lublin 1999.
- B l a c h n i c k i F.: Teologia pastoralna ogólna. Cz. 1: Wstęp do teologii pastoralnej. Teologiczne zasady duszpasterstwa. Lublin 1970.
- B l a c h n i c k i F.: Rekolekcje dla Wspólnoty Kapłanów Chrystusa Sługi. Lublin 1991.
- C h l e w i ń s k i Z.: Dojrzałość: osobowość, sumienie, religijność. Poznań 1991.
- C h l e w i ń s k i Z.: Formacja. EK V 389.
- G ó r k a L.: Formacja ekumeniczna. EK V 389-390.
- J a n P a w e ł II: Diakonat w służebnej i hierarchicznej komunii Kościoła. OsRomPol 15:1994 nr 1 s. 37-38.
- J a n P a w e ł II: Funkcje diakona w posłudze duszpasterskiej. OsRomPol 15:1994 nr 1 s. 39-40.
- J a n P a w e ł II: Zarys duchowości diakona. OsRomPol 15:1994 nr 1 s. 41-42.
- K a m i ń s k i R.: Formacja pastoralna. EK 391-392.
- Kongregacja Edukacji Katolickiej, Kongregacja ds. Duchowieństwa: Wytyczne dotyczące formacji diakonów stałych; Dyrektorium o posłudze i życiu diakonów stałych. Libreria Editrice Vaticana 1998.
- K u l p a c z y ń s k i S.: Formacja katechetów. EK 390-391.
- M a r c z e w s k i M.: Diakonat stały w dokumentach Soboru Watykańskiego II i posoborowego prawodawstwa Kościoła powszechnego. „Roczniki Teologiczne” 40:1993 z. 6 s. 135-148.
- P a w e ł VI: Sacrum diaconatus ordinem. PPK I/1 s. 218-219.
- P a w e ł VI: Ministeria quaedam. PPK V/2 s. 7-19.
- P a w e ł VI: Ad pascendum. PPK V/2 s. 20-36.
- P a w e ł VI: Pontificalis romani cognitio. PPK I/2 s. 325-334.
- S a k o w i c z E.: „Syn Człowieczy nie przyszedł, aby mu służono...” Jan Paweł II o diakonacie stałym. WDr 1998 nr 7 s. 83-89.
- W e i e r J.: Der Ständige Diakon im Recht der lateinischen Kirche unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in der Bundesrepublik Deutschland. Essen 1989.
- W e i ß A.: Der Ständige Diakon. Theologisch-kanonistische und soziologische Reflexionen anhand einer umfrage. 2 Aufl. Würzburg 1992.
- W o j t y ł a K.: U podstaw odnowy. Studium o realizacji Vaticanum II. Wyd. 2. Kraków 1988.
- W o l l m a n n G.: Die Ständigen Diakone. Berufswirklichkeit und Selbstverständnis. Mainz 1983.

FORMATION OF PERMANENT DEACONS

S u m m a r y

The documents concerning permanent diaconship (Congregation for Catholic Education, Congregation for the Clergy. *Directions concerning formation of constant deacons; Directory on service and life of permanent deacons*. The Vatican 1998) that have been published recently (22.02.1998) extremely strongly stress the importance of permanent deacons which has its human, intellectual, spiritual and pastoral dimensions. Moreover, attention is drawn to the necessity to carry out not only the initial formation that prepares a deacon to being ordained, but also the permanent one.

The present study in which the author refers to, among others, sociological research (G. Wollmann 1983; A. Weiß 1992) is a discerning and critical commentary on the newly published Church documents. In the part concerning doctrinal formation attention was focused on finding convenient solutions to the problem when the formation is introduced in Poland.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: formacja, diakonat, diakon stały.

Key words: formation, diaconship, permanent deacon.